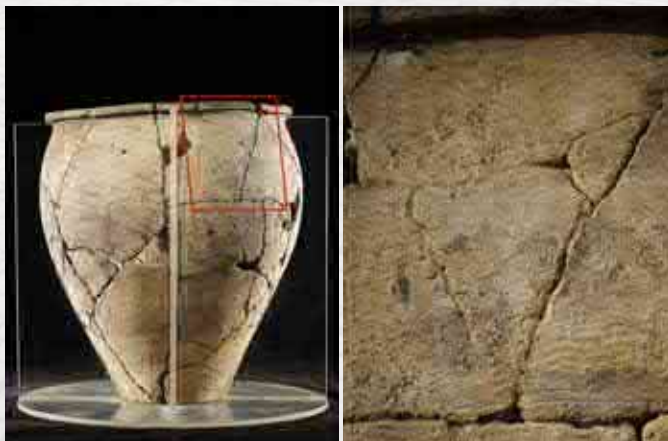

Budoucnost Malostranského náměstí

Magistrát hlavního města Prahy

PRA HA
PRA GUE
PRA GA
PRA G

Na dnešním severním nádvoří v areálu Hudební a taneční fakulty Akademie múzických umění (čp. 258) u Nerudovy ulice proběhl někdy v 7. či 8. století rituál, po němž zbyla v zemi jedna z nejstarších nádob ze slovanského období v historické Praze. Kromě materiálu ji datuje nenápadná, mělká, hřebenem rytá výzdoba na plecích sestávající z vlnic a rovných linií. © Martin Frouz, 2016. | In today's northern courtyard of the HAMU building (No. 258) by Nerudova Street, a ritual took place sometime in the 7th or 8th century, after which one of the oldest vessels of the Slavonic period in Prague was left in the soil. Besides the material the vessel is made of, it is dated by subtle, shallow, rack-engraved ornaments on the blades, consisting of curves and straight lines. © Martin Frouz, 2016

Památky skryté pod dlažbou

NEJSTARŠÍ HISTORIE NÁMĚSTÍ

Pod dnešním povrchem Malostranského náměstí se skrývá několik tisíc let stará historie Prahy zašifovaná ve vrstvách hlíny, písků a v nánosech bahnitých sedimentů. Naprostá bezpečnost před vltavskými povodněmi, kvalitní zemědělská půda, blízká petřínská ložiska železné rudy i jiných surovin a blízkost ojedinělé možnosti přechodu přes řeku poskytovaly příhodné podmínky pro zdejší osídlení již od pravěku. Nálezové situace z různých období od 5. tisíciletí před n. l. (příchod prvních zemědělců) do 8. století n. l. se dochovaly zcela výjimečně. Z velké míry je poničila intenzita zdejšího nepřetržitého osídlení, prokazatelně trvající nejspíše od 9. století n. l. Nejvíce utrpěly při výstavbě hradeb z dřeva a hlíny, pro něž posloužily jako stavební materiál. Nejstarší z dosud objevených fortifikací, jejíž příkop vznikl patrně okolo roku 800, probíhá pod jižní a západní částí dnešního náměstí. Vymezovala bytelně opevněný útvar u řeky o ploše maximálně 7 hektarů, plocha

Relics hidden beneath the cobblestones

THE ANCIENT HISTORY OF THE SQUARE

Today's paving of Malostranské Square hides the several-thousand-year-old history of Prague, encrypted in layers of soil, sand and muddy sediments. Utter safety against the Vltava floods, high-quality agricultural land, the deposits of iron ore and other raw materials on nearby Petřín Hill and the proximity of the unique possibility of crossing the river, have provided favourable conditions for settlement of the site since prehistoric times. Archaeological finds from different periods from the 5th millennium BC (the arrival of the first farmers) to the 8th century AD have nevertheless been preserved very rarely. To a large extent, archaeological sites were damaged due to the intensity of local settlement, which has been proven to have persisted since at least the 9th century AD. They mostly suffered harm during the construction of wooden and clay ramparts, for which they served as building material. The oldest of the fortifications discovered so far, whose ditch was probably trenched around the year 800, runs under the southern and western parts of today's square. It defined a solidly fortified formation by the river of an area of less than 7 hectares and the area of today's square was a part thereof. The fortified area formed a crystallisation nucleus from which the city of Prague developed over the following centuries. In the area and its western vicinity (No. 258), there are intact archaeological sites comprising ceramics from the 8th and first half of the 9th century, hand in hand with iron ore findings and other traces of local iron metallurgy. It is even possible that the local tradition of iron ore roasting, archaeologically proven in prehistoric times already, could have been reflected in the town's name Prague.

At the time of the early Přemyslids around the year 900, new fortifications were built. These traversed the southern border of the square and significantly expanded the fortified area to the west. Nowadays, it is clear that the early medieval Lesser Town fortifications built by the Přemyslids had a more complex development, changing both in space and time, and it is therefore impossible to reconstruct this

Vltava se rozlévala do větší šířky než dnes. Areál u řeky opevněný okolo roku 800 (žlutě) snad mohli mít funkci raně středověké celnice. Podobně těm, jaké fungovaly ve francé říši Karla Velikého a o nichž mluví kusé zprávy z prostředí tehdejšího mezinárodního a transkontinentálního obchodu. Modře: mokřina a řeka; červeně: objevené pozůstatky fortifikace; fialově: rekonstruovatelná část trasy příkopu; hnědě: část železářské dílny. © J. Čiháková, Miroslav Ďurica, 2018. | *The Vltava was spread to greater width than today. The premises by the river, fortified sometime around 800 (drawn in yellow), might have been an early medieval customs house, similar to those in Francia under the reign of Charlemagne, about which fragmentary reports remained from the environment of the international and transcontinental trade of the time. In blue: wetland; in red: discovered remnants of fortifications; in purple: restored part of the trench; in brown: part of the ironmongery workshop. © J. Čiháková, Miroslav Ďurica, 2018.*

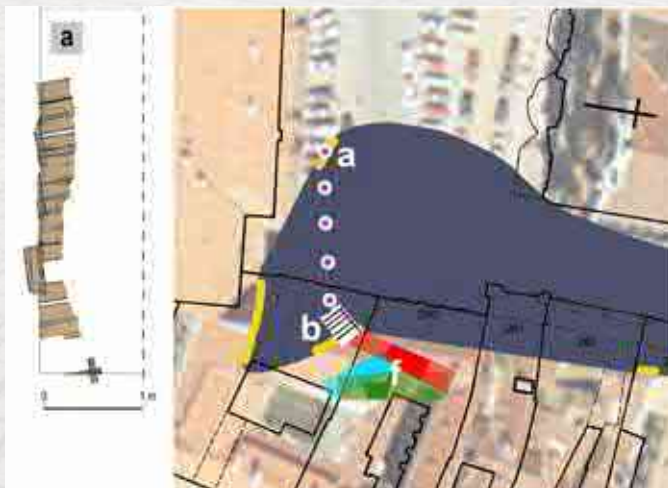
dnešního náměstí byla jeho součástí. Opevněný areál byl krystalizačním jádrem, z něhož se v průběhu staletí vyvinulo velkoměsto Praha. V areálu a jeho západním sousedství (čp. 258) se nacházejí intaktní situace s keramikou 8. a první poloviny 9. století, doprovázené nálezy železné rudy a dalších stop po zdejší metalurgii železa. Není vyloučeno, že právě zdejší tradice pražení železných rud, archeologicky prokázaná již v dobách pravěkých, se mohla odrazit ve jménu Prahy.

Za nejstarších Přemyslovců vzniklo okolo roku 900 opevnění nové. Procházelo po jižní hranici náměstí a výrazně rozšířilo opevněný areál západním směrem. Dnes již je zřejmé, že raně středověká přemyslovská malostranská fortifikace měla složitější vývoj, proměnlivý v prostoru i v čase, a že detailní podobu tohoto vývoje ještě neumíme jednoznačně rekonstruovat. Praha se stala v 10. století důležitou křižovatkou transkontinentálních cest evropského obchodu a sídelním městem boleslavské říše. V 60. letech ji navštívil arabský vzdělanec židovského původu Ibrahim ibn Jakub a zmiňuje se o ní ve své „zprávě o služební cestě“, kterou předložil chordóbskému chalífovi. V místě dnešního náměstí mohl vidět četnou srubovou zástavbu, mezi níž probíhaly ulice s povrchem z dubových prken. Jedna určitě vedla ke vstupu do města, situovanému v místě dnešního průchodu z náměstí do ulice Tržiště – průchod je starobylo

Opevněné „město Praha“ v 10. století. Modře: mokřina; červeně: objevené pozůstatky fortifikace; fialová a růžová linie: trasy příkopů, o nichž nelze rozhodnout, zda byly současné či následné; zlatý křížek: lokalizace kostelíka. © Jarmila Čiháková, Miroslav Ďurica, 2018. | *Fortified "town of Prague" in the 10th century. In blue: wetland; in red: discovered remnants of fortifications; purple and pink lines: trenches whose precise dating is uncertain; golden cross: location of the church. © Jarmila Čiháková, Miroslav Ďurica, 2018.*

development in detail to date. In the 10th century, Prague became an important crossroads of transcontinental routes of European trade and the capital of Boleslav's Empire. In the 960s, Ibrahim ibn Yaqub, a Jewish scholar of Arabic origin, visited Prague and mentioned it in his "business trip report", which he subsequently presented to the Cordoban Caliph. In place of today's square, ibn Yaqub could see numerous log cabins and streets covered with oak planks. One of these streets definitely led towards the entrance to the city situated in the place of today's passage from the square to Tržiště street – the passage is an ancient route that has survived since the 10th century to this day. Another wooden street led from the wooden bridge across the Vltava River towards the castle. It was here that the procession carried the body of the duke St. Wenceslas to the St. Vitus rotunda at the Prague Castle several years after he was murdered (935) in Stará Boleslav. According to legends, a miracle occurred after the procession crossed the Vltava River. At the site of the miracle, a small circular church was built around the middle of the 10th century, most likely as a makeshift one, as its stones were bonded with clay instead of mortar. It was the first sacred building in Prague outside the area of the castle. A fragment of the church was discovered in 2005 under the current building of the Faculty of Mathematics and Physics of Charles University (MFF UK) (No. 2). It was

Vstup do opevněného města v 10. století přes mokřinu v jihozápadním rohu náměstí. Na jihu dřevěné komorové základy asi věže (b), před nimi několik dřevěných vozovek (f). Nahoře dřevěná vozovka na severním břehu mokřiny. © Martin Müller, Jarmila Čiháková, Miroslav Ďurica 2009. | Entrance to the fortified city in the 10th century through the marsh in the SW corner of the square. In the south, the wooden chamber foundations of (probably) a tower (b), in front of them several wooden pavements (f). On top, a wooden road along the north bank of the wetland. © Martin Müller, Jarmila Čiháková, Miroslav Ďurica 2009.

trasou, která přežila od 10. století dodnes. Jiná dřevěná ulice vedla od dřevěného mostu přes Vltavu směrem k Hradu. Po této ulici kráčil průvod, který několik let po staroboleslavské vraždě (935) převážel tělo knížete sv. Václava do svatovítské rotundy na Pražském hradě. Dle legend se po překročení Vltavy udál jeden ze zázraků. Na jeho místě byl přibližně okolo poloviny 10. století postaven drobný kruhový kostelík patrně jako provizorium, neboť jeho kameny nebyly spojeny maltou, ale jílem. Byl první sakrální stavbou v Praze vně Hradu. Fragment kostelíka byl v roce 2005 objeven pod dnešní budovou Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy (čp. 2). Pravděpodobně byl brzy stržen a nahrazen větší stavbou, jejíž tvar neznáme, ale víme, že byla zděná z kamene a malty a v interiéru měla malované vápenné omítky. Veřejné prostranství bylo nejspíše stíněné a bylo potřeba jím šetřit, neboť pro stavbu kostelíka bylo rozšířeno o bývalou parcelu náležející příslušníkovi tehdejší společenské elity. I jinde v prostoru dnešního náměstí jsou pro 10. a 11. století nalézány doklady pobytu zámožných obyvatel, mezi které se řadili i zpracovatelé stříbra – patrně klenotníci. Kupodivu importovaných předmětů, které by ilustrovaly písemně doložený čilý mezinárodní obchodní ruch, bylo nalezeno minimum. Kam bylo situováno raně středověké tržiště, zda se nacházelo někde v místě dnešního náměstí, dosud nevíme.

Příkop hluboký 6 metrů, vzniklý snad okolo roku 800 (přelom 8. a 9. století), je zaplněn přemístěným podložím. Je výrazně starší než doba prvního Přemyslovce Bořivoje z konce 9. století. Objeven pod podlahou divadla Inspirace u Nerudovy ulice. © Martin Müller, 2014. | A 6-metre deep ditch, trenched perhaps around 800 (turn of 8th and 9th centuries), is filled with relocated subsoil. It dates back to significantly older times than the era of the first Přemyslid Duke of Bohemia Bořivoj, to the end of the 9th century. It was discovered under the floor of Inspirace Theatre near Nerudova Street. © Martin Müller, Miroslav Ďurica 2015.

probably torn down soon after and replaced by a larger building, the shape of which is unclear, but it is certain that it was built of stone and mortar and had painted lime plasters in the interior. The public space seemed to be rather confined and had to be used economically, for the church was extended by a former plot belonging to a member of the social elite of the time. At other places on today's square, the evidence of local wealthy inhabitants from the 10th and 11th centuries has also been found. The residents of the square included processors of silver – most likely jewellers. Surprisingly, there have not been many imported objects found, which would illustrate the written records of a lively international trade in the place. Little is also still known about the situation of the early medieval marketplace – it is unclear whether it was located somewhere on today's square or elsewhere.

During the 11th century there was a significant change in the area of the square or its surroundings, which resulted in frequent deposits of sediments similar to those naturally occurring after heavy rains or spring thaws. Certain urban changes apparently occurred, as evidenced by high accumulation of objects associated with works dependent on fire use. Getting to know the specific character of this

V průběhu 11. století došlo v prostoru náměstí či jeho okolí k výrazné změně. Jejím důsledkem jsou časté nánosy sedimentů přirozeně ukládaných po prudkých deštích či jarním tání. Patrně proběhly i urbanistické změny, zřetelné z vysoké kumulace objektů spojených s prací s ohněm. Poznat konkrétní charakter této změny je úkolem dalšího bádání. Z konce 11. století pochází nejstarší dochovaná zděná malostranská památka, která se šťastnou shodou okolností ve fragmentární podobě dochovala v budově Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy dodnes – rotunda sv. Václava. Jak v době románské (12. + první polovina 13. století) vypadalo její okolí, není známo. Vrstvy z té doby byly dosud zastíženy jen zřídka, často jsou poškozeny pozdějšími terénními úpravami při vzniku královského města. Víme, že i zde byly používány větší domy se zahloubenými sklepy v dřevěné podobě, podobně jako na pozdějším Starém Městě, žádný však nemohl být prozkoumán ve větším rozsahu.

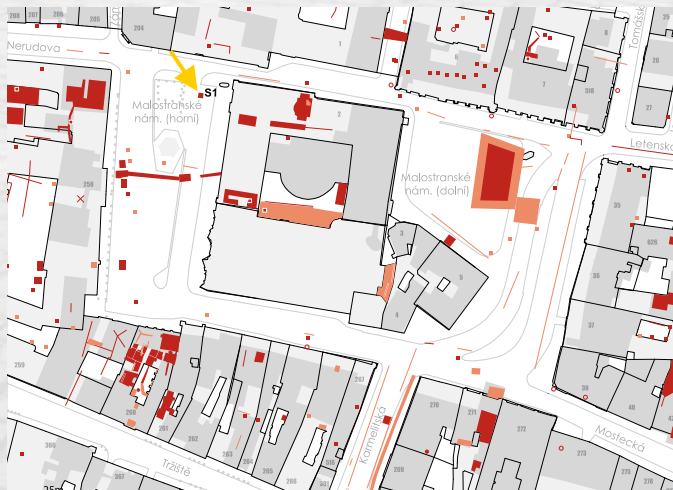
Předtím, než Přemysl Otakar II. (pradědeček Karla IV.) – „král železný a zlatý“ – sahal po císařské koruně, hodlal zvelebit sídelní aglomeraci pod svým sídelním hradem a dodat jí lesku měst jižní a západní Evropy. Dle kronikáře v roce 1257 „vyhnal“ dosavadní obyvatele a nahradil je německými zámožnými kolonisty, kteří zde vystavěli nové, vyprojektované, výstavné královské město s opevněním a prostorným centrálním náměstím. Oproti předpokladům historiků pracujících s archivními prameny archeologie ukazuje, že do urbanismu nového města se promítly i některé urbanistické prvky z raně středověkého období. Prostor Malostranského náměstí dosud není dostatečně znám na to, abychom mohli porovnat jeho raně a vrcholně středověkou podobu a funkce jeho jednotlivých částí.

Čiháková Jarmila, PhDr.

change is the task of further research. The oldest masonry monument in Lesser Town dates back to the end of the 11th century and has been preserved in a fragmented form thanks to a lucky coincidence in the building of the MFF UK to our days – this is the rotunda of St. Wenceslas. What its surroundings looked like in the Romanesque era (12th and first half of the 13th century) is uncertain. Layers from this period of time have been found rarely, and were often damaged by later landscaping during the foundation of the royal city. We know that larger wooden houses with dug-in cellars were standing here, the same as later on in the Old Town, but none of them could be explored to a greater extent.

Before Přemysl Otakar II (the great-grandfather of Charles IV) – the “Iron and Golden King” of Bohemia – attempted to reach for the imperial crown, he had intended to improve the inhabited agglomeration beneath his castle seat and add to it the shine of the cities of southern and western Europe. According to a chronicler, in 1257 the King “expelled” the then residents and replaced them with affluent German colonists, who built here a new and well-designed royal town of imposing architecture, including a fortification and a spacious central square. Contrary to the historians’ presumptions based on archival sources, archaeology shows that certain urbanistic elements from the Early Middle Ages were reflected in the town planning of the new city. The area of Malostranské Square nevertheless has not yet been explored enough to compare its early and late medieval form and the functions of its individual parts.

Čiháková Jarmila, PhDr.

Archeologické výzkumy na ploše Malostranského náměstí (červeně). Světle červeně – mělké archeologické sondy, které nedosáhly až k horizontu raně středověkého osídlení. NPÚ ú.o.p. v Praze. | Archaeological research in the area of Malostranské Square (red). Light red – shallow archaeological probes that have not reached the horizon of early medieval settlement. NPÚ ú.o.p. (National Heritage Institute) Prague.

Památky skryté pod dlažbou

NEJNOVĚJŠÍ VÝZKUM HISTORICKÉHO PODZEMÍ NÁMĚSTÍ

Kromě viditelných památek se pod dlažbou náměstí nalézají i památky skryté, archeologické povahy. Pro jejich identifikaci a zhodnocení jsou takřka výlučným zdrojem informací archeologické výzkumy. Historické situace nalézající se pod dnešním povrchem lze chápat jako pomyslný základ či kořeny města. Tyto situace se skládají z řady činností člověka vzniklých historických konstrukcí, hlinitých uloženin, zahloubených objektů či hrobů. Uloženiny a výplně objektů obsahují velké množství nálezů movité povahy. Obecně na ně nelze nahlížet pouze jako na soubor památek, ale i jako na zdroj unikátních informací, potřebných pro poznání historie města v širokých souvislostech.

Na jaře roku 2018 proběhla první etapa zjišťovacího archeologického výzkumu na horním Malostranském náměstí, v jehož rámci byla provedena sonda označená jako S1.

Vrcholně středověká dlažba z opukových kamenů odkrytá v hloubce 2 m. Po této dlažbě se chořilo ve 14. století. Nad dlažbou západní a severní stěna sondy. © Jakub Hlavatý, NPÚ ú.o.p. v Praze, 2018 | High-medieval (14th century) marble stone pavement uncovered at a depth of 2 m. The pavement was used in the 14th century. Above the pavement are the western and northern walls of the probe. © Jakub Hlavatý, NPÚ ú.o.p. in Prague, 2018

Relics hidden beneath the cobblestones

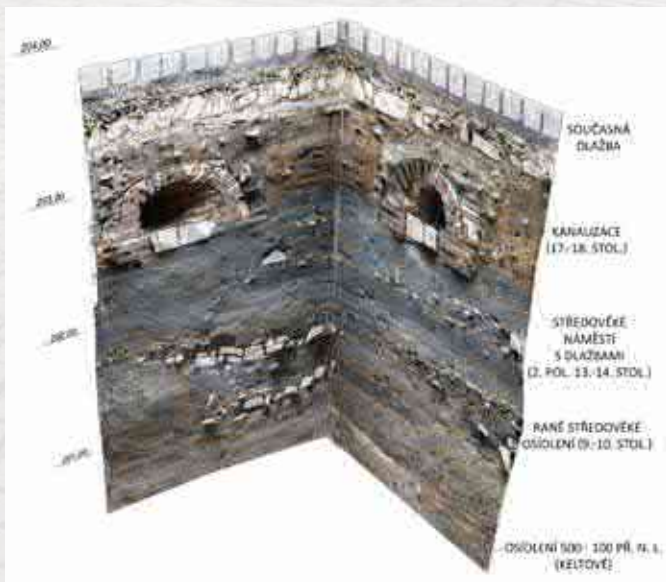
LATEST RESEARCH OF THE HISTORICAL UNDERGROUND OF THE SQUARE

Besides the visible historical monuments, there are also relics of archaeological nature hidden underneath the paving of the square. Archaeological excavations are practically the only source of information as concerns the relics' identification and evaluation. The historical sites lying under today's surface can be perceived as the notional foundation or roots of the city. These sites consist of a series of historical constructions built by men, clay deposits, recessed objects and graves. Both the deposits and the structure fillings contain large amounts of finds of movable character. Generally, they cannot be viewed as only a set of relics, but also as a source of unique information needed to discover the history of the city in a broader context.

In the spring of 2018, the first stage of the archaeological survey was carried out in the upper Malostranské Square with a probe entitled S1. Almost immediately after the removal of the present cobblestones, exceptionally well preserved medieval terrain sites were discovered.

Archeologická dokumentace v sondě S1 na horním Malostranském náměstí. Foto Jan Havrda, NPÚ ú.o.p. v Praze, 2018. Archaeological documentation in probe S1 in upper Malostranské Square. Photo Jan Havrda, NPÚ ú.o.p. in Prague, 2018

Východní a jižní stěna sondy S1, upravený fotomodel řezů zkoumaným souvrstvím s vyznačením základních sídlištních situací. © Jan Havrda a Jakub Hlavatý, NPÚ ú.o.p. v Praze, 2018. | The eastern and southern walls of the S1 probe – a modified photo-model of the investigated sites, indicating basic housing sites. NPÚ ú.o.p. (National Heritage Institute) Prague 2018.

Takřka ihned po odstranění současné dlažby byla odkryta výjimečně dobře dochované partie středověkých terénních situací. Doklady o užívání prostoru v raném novověku a středověku se zde nalézají necelých 40 cm pod vozovkou.

Novověk – zaniklá infrastruktura veřejného prostranství

Pod nejmladší dochovanou historickou dlažbou patrně z doby renesance byl objeven dřevěný vodovod z vrtaných borovicových klád, spojovaných železnými spojkami. Vedle vodovodu se nacházel stejně orientovaný cihlový kanál. Oba tyto prvky souvisely se zaniklou kašnou, která stála v 18. století, patrně i dříve, v severní části horního Malostranského náměstí, severně od trojičního sloupu. Kašna, vyznačená i na nejstarších plánech Prahy, byla krátce před rokem 1814 odstraněna. Je známo, že nejstarší malostranské vodovody byly budovány již v průběhu 16. století.

Vrcholný středověk – náměstí královského města

Archeologické doklady o vrcholně středověkém provozu na náměstí se nalézají nehluboko pod současným povrchem. Místy bylo v sondě

Zlomek ze zdobené keramické nádoby z 5. stol. př. n. l., podkova ztracená na středověkém veřejném prostranství a raně středověké keramické přesleny. Foto Martin Kalíšek, NPÚ ú.o.p. v Praze, 2018 | A piece of decorated ceramic pottery from the 5th century BC, the horseshoe lost in the medieval public space and an early medieval ceramic spindle whorl. Photo Martin Kalíšek, NPÚ ú.o.p. in Prague, 2018.

Evidence of the spatial utilisation in the Early Modern Times and in the Middle Ages may be found less than 40 cm beneath the street surface.

Modern Times – extinct infrastructure of public area

Under the youngest extant historical pavement, probably from the Renaissance era, a wooden water pipe made of drilled pine logs connected with iron joints was discovered. Along the water conduit there was an equally oriented brick channel. Both these elements related to the extinct fountain that stood in the 18th century and probably even earlier in the northern part of the upper Malostranské Square, north of the Holy Trinity Column. The fountain, which was already featured in the oldest Prague plans, was removed shortly before 1814. It is known that the oldest water pipelines in the Lesser Town were built as far back as during the 16th century.

High Middle Ages – square of the royal city

Archaeological evidence of the high-medieval traffic in the square is found close under the current surface. There were up to five stony layers uncovered by the S1 probe. These included both the pavements

S1 odkryto až pět kamenitých vrstev. Jednalo se jak o skládané dlažby, tak o kamenný posyp, kterým byl zpevněn místní terén. Mezi dlažbami a posypy se nalézaly polohy tmavé hlíny s příměsí rozložených organických látek, které vznikly provozem na středověkém prostranství a vytvořily 1,5 m vysoké souvrství. Obsahovaly zlomky keramiky, zvířecí kosti, úlomky dřev a ojediněle i hřebíky, podkovy a odřezky kůží. Dlažby a nálezy na nich vypovídají o životě na náměstí ve vrcholném středověku, v době po založení Malé Strany (1257) jako vrcholně středověkého královského města s nově vyměřenými parcelami, sítí ulic a centrálním veřejným prostranstvím.

Raný středověk – opevněné podhradí

V době, kdy se pod Pražským hradem nalézalo mohutně opevněné podhradí, byl prostor pozdějšího náměstí intenzivně osídlen. V sondě S1 byly odkryty různé zahloubené objekty, ohniště, vrstvičky uhlíků a další doklady působení člověka v 9. až 10. století. Kromě zlomků nádob v nich byly nalezeny i kulovité keramické přesleny (setrvačnický dřevěných vřeten) – pozůstatek po takové běžné činnosti jako bylo tkaní látek.

Pravěk

Pravěké osídlení dokládají v sondě S1 nálezy desítek drobných zlomků silně omlété pravěké keramiky. Fragments nádob byly transportovány z vyšších poloh směrem k úpatí hradčanského ostrohu při geologických svahových pohybech nezpevněných uloženin. Tyto nálezy jsou zařaditelné do širokého intervalu pozdní doba kamenná (eneolit) až doba římská, tj. 4500 př. n. l. – 200 n. l. s tím, že pouze několik zlomků bylo možné přiřadit přesněji, a to do období latěnu. V jednom případě – u vrstvy s výrazným podílem rozloženého dřeva v hloubce více než tři metry – proběhl transport pouze na malou vzdálenost. Pozůstatky případných domů z doby laténské, tj. období, kdy zde žili Keltové (500–100 let př. n. l.), je proto možné hledat ve vyšších polohách hradčanského svahu nedaleko od zkoumané sondy.

Jan Havrda

and gravel strengthening the local terrain. Between the pavements and the crushed stone were masses of dark soil with an admixture of decomposed organic substances formed as a result of the traffic in the medieval area, creating a 1.5 m high geological formation. They contained fragments of ceramics, animal bones, wood chips and, less frequently, nails, horseshoes, and leather residues. The pavements and the finds on them provide evidence of life in the square in the High Middle Ages, in the era after the foundation of the Lesser Town (1257) as a high-medieval royal town with new plot acreage, a street network and a central public space.

Early Middle Ages – fortified settlement around the castle

In the times when there was a massively fortified settlement beneath the Prague Castle, the area of the later square was intensely populated. The S1 probe revealed various buried objects, fireplaces, carbon layers, and other evidence of human activity in the 9th through to 10th centuries. In addition to the fragments of the pots, there were also spherical ceramic whorls (flywheels of wooden spindles) – a remnant of such a common activity as weaving.

Prehistory

Prehistoric settlement was documented by dozens of small fragments of strongly worn-away prehistoric ceramics in the S1 probe. The fragments of vessels were transported from higher positions towards the foot of the Hradčany promontory during geological slope movements of unconsolidated deposits. These finds can be classified into a wide interval between the late Stone Age (Eneolithic) and the Roman period, i.e. 4500–200 BC, with only a few fragments attributable more accurately to the La Tène era. In one case – concerning a layer with a significant portion of decomposed wood at a depth of over three metres – the transport took place only over a short distance. The remains of the houses of the La Tène period, i.e. the times when the place was inhabited by Celts (500–100 BC), may be searched at higher positions of the Hradčany slope, not far from the investigated probe.

Jan Havrda

Situování původního sakrálního místa včetně rotundy sv. Václava v prostoru náměstí, dnes pod čp. 2 (modře) | Situation of the original sacral site, including the rotunda of St. Wenceslas in the square, today beneath the house No. 2 (blue).

Památky skryté pod dlažbou

ROTUNDA SV. VÁCLAVA

Na dnešním náměstí bylo od 10. století centrum křesťanského života pražského podhradí. Dnes ho prezentuje vrcholně barokní kostel sv. Mikuláše budovaný od roku 1702 a dokončený za vlády Marie Terezie v roce 1752. Ve své době byl moderní přestavbou starší gotické stavby městského farního kostela posvěceného roku 1283.

Původní křesťanské sakrální místo pro zdejší osídlení však bylo poněkud severněji od kostela sv. Mikuláše. Podařilo se ho objevit standardním archeologickým výzkumem v době přestavby sousedního velkého domu pro potřeby Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. Okolo poloviny 10. století zde byl postaven drobný kruhový kostelík, z jehož půdorysu se dochovala jen západní část kruhové lodi. Hmotně ho prezentuje část kruhu seskládaného z plochých opukových kamenů s plynulou, opracovanou vnitřní hranou ve tvaru pravidelné kružnice o průměru 4 metry. Nejspíše se jedná o nejspodnější řádek základového zdiva vymezující obrys interiéru. Patrně byl z piety ponechán na místě. Jako pojivo dalšího, již odstraněného řádku kamenů, sloužil žlutý jíl. Stavba byla pokryta hliněnou omítkou natřenou

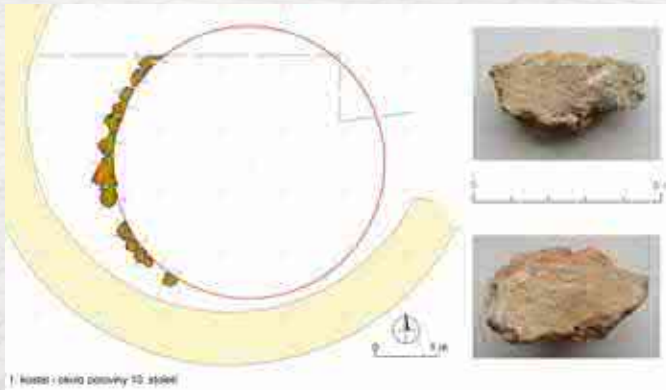
*Pohled do lodi rotundy od severu. Foto Libor Smutka, 2005.
View of the nave from the north. Photo by Libor Smutka, 2005*

Relics hidden beneath the cobblestones

ROTUNDA OF ST. WENCESLAS

Today's square has been the centre of Christian life of the inhabitants of the area beneath the Prague Castle since the 10th century. This feature is nowadays illustrated by the Baroque Church of St. Nicholas, the construction of which began in 1702 and was completed under the reign of Maria Theresa in 1752. At that time, it represented a modern rebuilding of the older Gothic city parish church consecrated in 1283.

The original Christian sacral site of the local dwellers was nevertheless somewhat to the north of the Church of St. Nicholas. It was discovered during a standard archaeological survey being carried out during the renovation of a large neighbouring building and the adaptation thereof to the needs of the Faculty of Mathematics and Physics of Charles University. The small circular church was built around the middle of the 10th century. Only the western part of the circular nave has been preserved to date, being materially represented by a section of a circle consisting of flat marlstones with a smooth and worked inner edge in the shape of a regular circle with a diameter of 4 meters. It is probably the bottom row of the church masonry foundation

Pozůstatky kostelíka 1 z doby okolo poloviny 10. století: kruh z kamenů a zbytky červeně natírané hlíněné omítky. Martin Müller, Miroslav Ďurica, 2016 | Remains of the first church dating back to around the mid-10th century: a circle of stones and remains of red-painted clay plaster. Martin Müller, Miroslav Ďurica, 2016.

červenou železitou barvou. Doba vzniku kostelíka je blízka době, kdy bylo ze Staré Boleslavi na Pražský hrad převáženo tělo knížete Václava, zavražděného v roce 935. Trasa průvodu vedla jistě prostorem dnešního náměstí. Přesné roky převozu těla ani vzniku kostelíka známy nejsou. Translace spolu s popisem zázraků se stala součástí svatováclavských legend. Oboje bylo nezbytnou podmínkou pro svatořečení knížete, který se významně za svého života zasloužil o přežití českého státu v neklidných časech. Mimo jiné i tím, že na Hradě založil rotundu sv. Víta odkazující svým tvarem na západoevropský archetyp v Cáchách.

Jak dlouho fungoval drobný kostelík z poloviny 10. století, nelze určit. V jisté době ho nahradil kamenný kostel zděný na maltu. Dochovaly se z něj stavební kameny, včetně okénka, později rozlámaného a využíteho jako kamenná surovina. Také malované interiérové omítky. Zdokumentovaná byla i část jeho staveniště s jámou na vápno. Jeho existence je nesporná, jeho architektonickou formu ani parametry však nelze nijak blíže specifikovat.

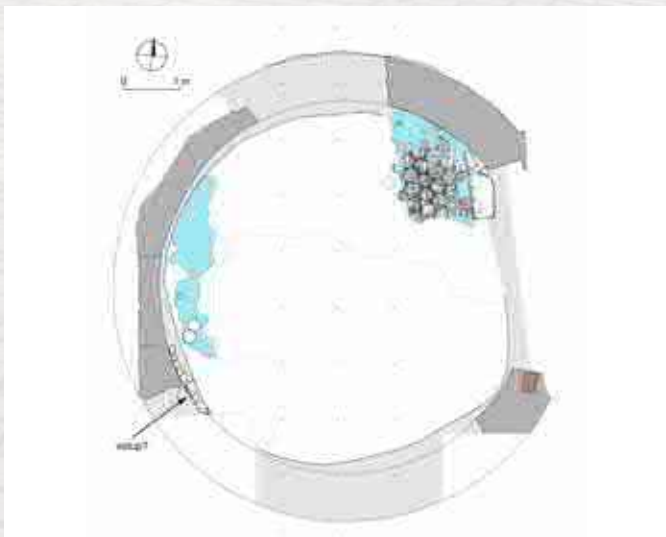
Na konci 11. století byl druhý kostel nahrazen další sakrální stavbou. Byla jí románská rotunda, která se tak stala třetím kostelem na témže místě. Tato třetí kostelní budova vstoupila do legendy sepsané na počátku 13. století jako na památku zázraku zbudovaný kostel, který tu stál „až do dnešního dne“. Byla zasvěcena sv. Václavu a z doby Rudolfa II.,

Nejstarší pražský architektonický článek vně Hradu: okénko z kostela 2. Rozlámané bylo použito do výplně výkopu pro základ rotundy. Sylvie Svatošová (kresba), Martin Müller (foto), Miroslav Ďurica, 2016 | The oldest Prague architectural element outside the Castle: a window of the second church. The fragments of the window were used to fill the excavation for the rotunda foundations. Sylvie Svatošová (drawing), Martin Müller (photo), Miroslav Ďurica, 2016.

defining the shape of the interior. The church was apparently left in place out of piety. The yellow clay served as a binder for the next, already removed row of stones. The building was covered with a clay plaster painted in red ferric paint. The church was founded around the time when the body of Duke Wenceslas, murdered in 935, was transported from Stará Boleslav to the Prague Castle. The route of the procession certainly led through the area of today's square. The precise years of the body's transportation and the church's foundation are nevertheless unknown. The translation together with the description of various miracles became a part of the St. Wenceslas legends. They were both a prerequisite for canonisation of the duke who, in his lifetime, was instrumental in the survival of the Czech state in the turbulent era – among other things, by founding the rotunda of St. Vitus at the Prague Castle, referring by its shape to the Western European archetype in Aachen.

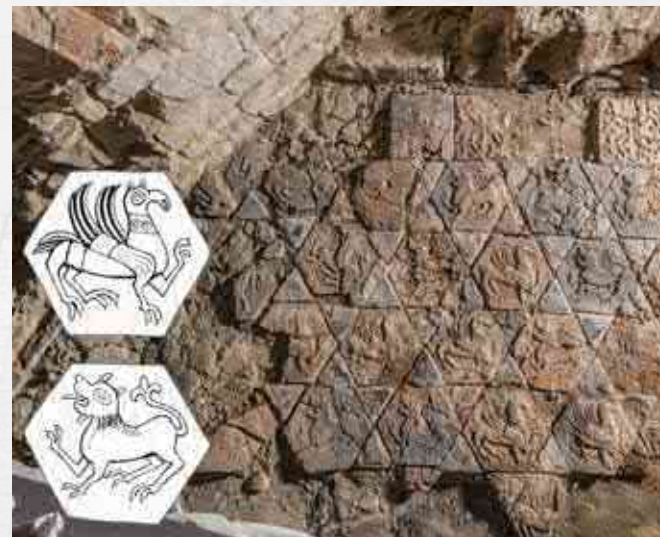
It cannot be determined how long the small church from the middle of the 10th century served. Sometime later it was replaced by a stone church built of stones and mortar. Its building blocks including a window, later broken and used as stone raw material, and its painted interior plasterwork have been preserved. A part of its construction site with a lime pit has been documented too. The existence of this church is indisputable, although its architectural form and parameters cannot be specified in greater detail.

Situování dlažby před schodem do apsidy. Modře dochované maltové lože dlažby, světle šedě základové zdivo, tmavě šedě nadzemní zdivo. Martin Müller, Miroslav Ďurica, 2006. Pavement in front of the stair leading to the apse. Preserved mortar bed of the paving in blue, foundation masonry in light grey, above-ground masonry in dark grey. Martin Müller, Miroslav Ďurica, 2006.

okolo roku 1600, pochází její částečné vyobrazení. Nejspíše plnila úlohu velkofarního kostela. Ve 13. století její rozměry již nepostačovaly, byla nahrazena gotickým kostelem sv. Mikuláše a nadále sloužila jako hřbitovní kaple. Brzy po bitvě na Bílé hoře byla v roce 1628 razantně přestavěna a v roce 1684 zcela zanikla. Až v roce 2004 její zbytky znovu odkryl archeologický výzkum.

Rotunda sestávala z kruhové lodi o vnitřním průměru 6,6 m, k níž se na východě připojovala kruhová apside s oltářem. V historické Praze dodnes stojí tři rotundy, minimálně tři další zanikly. Z rotundy sv. Václava se dochovalo základové zdivo a tři fragmenty zdiva nadzemního. Stavba rotundy byl logisticky náročný počín, který začínal geometrickým projektem a vytyčovacím plánem. Žádný rozměr nebyl náhodný, všechny rozměry byly provázány přenášením a odvozováním. Stavbu zajišťovala stavební huť z cizí země, dodnes se její původ nepodařilo identifikovat. Huť položila i podlahu z keramických dlaždic tzv. vyšehradského typu. Tento typ podlahy je spojován s výjimečnou historickou událostí, k níž v Praze došlo v roce 1086 – s korunovaci knížete Vratislava II. na krále, prvního krále v přemyslovské dynastii. Nejspíše k té příležitosti byl na Vyšehradě postaven kostel s podlahou z šestibokých reliéfních dlaždic s figurálními motivy a z glazovaných trojúhelníků.

Keramická reliéfní dlažba vyšehradského typu z konce 11. století. Foto Martin Frouz, kresba Martin Müller, 2016 | Ceramic relief tiles of the Vyšehrad type from the end of the 11th century. Photo by Martin Frouz, drawing by Martin Müller, 2016.

At the end of the 11th century, the second church was replaced by another sacred structure. It was a Romanesque rotunda, which became the third church in the same place since the mid-10th century. This third church building entered into a legend written at the beginning of the 13th century as a reminder of the miracle of the church, which had stood here "to this day". The rotunda was consecrated to St. Wenceslas. It was documented by its partial portrayal in a picture dating back to the period of the rule of Rudolf II, sometime around 1600. It most likely fulfilled the role of a parochial church. In the 13th century, its dimensions were no longer sufficient, therefore being replaced by the Gothic Church of St. Nicholas, and it continued to serve as a cemetery chapel. It was transformed in 1628 soon after the Battle of White Mountain and ceased to exist in 1684. Its remains were revealed during an archaeological survey in 2004.

The rotunda consisted of a circular nave with an internal diameter of 6.6 m, to which a circular apse with an altar was attached in the east. There are three rotundas in Prague that have remained to date, at least three others have disappeared. The masonry foundation and three fragments of the above-ground masonry have been preserved from the rotunda of St. Wenceslas. The construction of the rotunda was a logistically

Šestiboké dlaždice tohoto typu dosud nebyly jinde v Evropě objeveny. Téměř stejná podlaha byla položena i v rotundě sv. Václava, jen rejstřík motivů se zmenšil ze 4 na 2 – na dvojici lev a bájný pták gryf. Také výtvarné provedení reliéfů je odlišné, detaily však jsou shodné. Část podlahy lodi, přibližně pět procent z její plochy, se dochovala přímo na místě – v původní skladbě, jak ji položili řemeslníci před koncem 11. století.

Unikátní nález keramické reliéfní podlahové dlažby byl podnětem k prezentaci rotundy formou muzeální expozice v čp. 2, přístupné několikrát do roka (viz webové stránky Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy). Doprovodné panely v chodbě jsou přístupné volně. Prezentaci rotundy spolu se zpracováním a vyhodnocením archeologického záchranného výzkumu umožnil projekt podpořený grantem z Islandu, Lichtenštejnska a Norska, číslo EHP-CZ06-OV-1-026-2014, financovaný z EHP a Norských fondů 2009–2014. Výsledek projektu byl v roce 2017 oceněn cenou *Patrimonium pro futuro* a později cenou *2018 Cena Evropské unie pro kulturní dědictví / Europa Nostra*.

challenging task, beginning with a geometric design and staking it out. There were no random dimensions, all of them were ensured by transmission and derivation. The construction was carried out by a foreign stone masonry workshop that has not been identified precisely yet. The stone masonry workshop also laid the floor of ceramic tiles of what is known as the Vyšehrad type. This type of floor is associated with an exceptional historical event, which occurred in Prague in 1086 – the coronation of Duke Vratislaus II, the first king in the Přemyslid dynasty. It was probably on this occasion that a church with a floor of hexagonal embossed tiles with figurative motifs and glazed triangles was built at Vyšehrad. Hexagonal tiles of this type have not been found elsewhere in Europe. Almost the same floor was laid in the rotunda of St. Wenceslas, only the number of its pictured motifs shrunk from 4 to 2 – a lion and a mythical griffin. The artwork of the reliefs is different too, though the details are the same. Part of the nave floor (5% of its surface) has been preserved in its original place and in its original composition as the craftsmen laid it towards the end of the 11th century.

The unique find of the ceramic relief flooring preserved in the composition as laid shortly before 1100 is a great opportunity to present the rotunda in the form of a museum exhibition, which is accessible several times a year in the house No. 2 (see the MFF UK website). The accompanying panels in the corridor are accessible year-round. The rotunda presentation, along with the processing and evaluation of the archaeological rescue survey, have been enabled thanks to the project supported by a grant from Iceland, Liechtenstein and Norway No. EEA-CZ06-OV-1-026-2014, funded by EEA and Norwegian Funds 2009–2014. The outcome of the project was awarded the *Patrimonium pro futuro* in 2017 and later, in 2018, by the *Prize of the European Union for Cultural Heritage / Europa Nostra*.

